

УДК 336.714

Журавка Ф.О., д.е.н., професор,

Небаба Н.О.

Державний вищий навчальний заклад

«Українська академія банківської справи Національного банку України»

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ, СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ ТА БАНКІВ У НЕДЕРЖАВНОМУ ПЕНСІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ

У статті розглянуто структуру пенсійної системи України та склад основних її учасників. Досліджено межі участі недержавних пенсійних фондів, страхових компаній та банків у недержавному пенсійному забезпеченні. Встановлено, що відповідно до законодавства України повний цикл недержавного пенсійного забезпечення може здійснюватися тільки недержавними пенсійними фондами. Запропоновано вдосконалення законодавства, що регулює систему недержавного пенсійного забезпечення з метою участі в накопиченні пенсійних внесків страховими компаніями.

Ключові слова: недержавне пенсійне забезпечення, недержавний пенсійний фонд, банк, страхова компанія, Пенсійна система України

F. Zhuravka, N. Nebaba

THE PECULARITIES OF THE PARTICIPATION OF PRIVATE PENSION FUNDS, INSURANCE COMPANIES AND BANKS IN THE PRIVATE PENSION PROVISION

The article describes the structure of the pension system of Ukraine and its main participants. Explore the boundaries of the participation of private pension funds, insurance companies and banks in the private pension provision. It was established that under the legislation of Ukraine the full cycle of non-state pension provision may be exercised only by non-state pension funds. Proposed improvement of legislation regulating the system of private pensions, in order to participate in the accumulation of pension contributions by insurance companies.

Key words: non-state pension provision, pension fund, bank, insurance company, pension system in Ukraine

Журавка Ф.А., Небаба Н.А.

ОСОБЕННОСТИ УЧАСТИЯ НЕГОСУДАРСТВЕННЫХ ПЕНСИОННЫХ ФОНДОВ, СТРАХОВЫХ КОМПАНИЙ И БАНКОВ В НЕГОСУДАРСТВЕННОМ ПЕНСИОННОМ ОБЕСПЕЧЕНИИ

В статье рассмотрена структура пенсионной системы Украины и состав основных его участников. Исследованы границы участия негосударственных пенсионных фондов, страховых компаний и банков в негосударственном пенсионном обеспечении. Установлено, что согласно законодательства Украины полный цикл негосударственного пенсионного обеспечения может осуществляться только негосударственными пенсионными фондами. Предложено совершенствование законодательства, регулирующего систему негосударственного пенсионного обеспечения, с целью участия в накоплении пенсионных взносов страховыми компаниями.

Ключевые слова: негосударственное пенсионное обеспечение, пенсионный фонд, банк, страховая компания, Пенсионная система Украины

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Демографічна ситуація, що склалася на сьогодні в Україні, та її невтішний прогноз на майбутнє свідчить про неспроможність солідарної пенсійної системи забезпечити гідний рівень життя громадян після виходу на пенсію. Реформування пенсійної системи (ПС) України розпочалося ще у 2004 році після впровадження тривірневої структури пенсійної системи, проте і на сьогодні третій рівень ПС – недержавне пенсійне забезпечення (НПЗ) – практично не діє. Таким чином, питання ефективності впровадження, особливостей участі різних суб'єктів у НПЗ піднімаються досить часто.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Теоретико-методологічні основи організації пенсійного забезпечення, прогнозування розвитку макроекономічних систем відображені у наукових працях відомих вітчизняних вчених, таких, як В. Геєць, Н. Борецька, Т. Кір'ян, Е. Лібанова, О. Мартякова, Б. Надточій, В. Новіков, О. Новікова, О. Палій, Л. Шаульська, В. Яценко та ін. Особливості функціонування різних суб'єктів системи НПЗ розглядаються у працях О. Папазова, В. Манакіна, В. Сахачьокого та інш.

Мета статті. Дослідити особливості участі недержавних пенсійних фондів, страхових компаній та банків у системі недержавного пенсійного забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Пенсійна система України складається з трьох рівнів (рис. 1). Перший рівень – солідарна система. Всі працюючі громадяни та їхні роботодавці сплачують внески до неї. За рахунок цих коштів виплачуються пенсії та встановлюється мінімальний рівень пенсійних виплат пенсіонерам. Особам, які мають малий страховий стаж та/або незначний розмір заробітку, з якого сплачувались страхові внески, а отже низькі розміри пенсій, передбачається надання цільової соціальної допомоги, що повинно дозволити забезпечити дохід на рівні мінімальних соціальних стандартів, які встановлюються, виходячи з реальних фінансових можливостей Державного бюджету та Пенсійного фонду. За рахунок накопичених коштів у солідарній системі виплачуються пенсії за віком, у зв'язку з інвалідністю, у зв'язку із втратою годувальника та допомога на поховання пенсіонера.

Рис. 1. Структура пенсійної системи України

Другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у відповідних недержавних пенсійних фондах – суб'єктах другого рівня системи пенсійного забезпечення та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених ст. 2 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

За допомогою другого рівня відбувається збільшення розміру пенсійних виплат за рахунок інвестиційного доходу. Для цього в спеціальному Накопичувальному фонді майбутнім пенсіонерам відкриваються індивідуальні пенсійні рахунки, на які надходить частина обов'язкових пенсійних внесків застрахованих осіб. З метою захисту від інфляції та одержання інвестиційного доходу кошти другого рівня інвестуються в реальний сектор економіки. Як результат держава отримує кошти для довгострокового інвестування розвитку економіки. Управління такими коштами буде здійснюватися Радою Накопичувального фонду, яка обиратиме компанію з управління активами, зберігача та аудитора. Спеціально уповноважені компанії з управління пенсійними активами несуть відповідальність за їх ефективне інвестування у різні сфери діяльності. Інвестування відбуватиметься із дотриманням

законодавства щодо напрямків інвестування для забезпечення захисту інтересів громадян та стабільного збільшення їх коштів. За вимогами законодавства, що регулює пенсійне страхування, діяльність таких компаній повинна ліцензуватися, а напрямки вкладення коштів визначаються законодавством. Кошти зберігатиме банківська установа – зберігач, а право власності на них належатиме самим громадянам. Одержати кошти можна буде частинами на додаток до виплат із Пенсійного фонду при досягненні пенсійного віку або одноразово (наприклад у разі інвалідності) [1, с. 4]. Другий рівень планується до впровадження у 2012 – 2013 роках після створення ефективної системи державного нагляду та регулювання, а також за умови досягнення бездефіцитності Пенсійного фонду. Також законопроектами передбачається в майбутньому можливість переведення цих коштів (за бажанням їх власника) до обраного ними недержавного пенсійного фонду, тобто на третій рівень.

Третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення [4].

Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється:

- недержавними пенсійними фондами шляхом укладання пенсійних контрактів між адміністраторами таких фондів та їх вкладниками;
- банківськими установами шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень у межах суми, визначеної для відшкодування вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб. На сьогодні ця сума складає 150000 грн. разом із відсотками;
- страховими організаціями шляхом укладання договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду.

Таким чином, Закон визначає рамки участі в системі НПЗ усіх суб'єктів. Проте, відсутні певні положення у законодавстві, які регулюють участь страхових компаній та банків у системі. Це пояснюється суперечливістю положень Законів України «Про страхування» та «Про банки і банківську діяльність», якими також керуються вищезазначені організації. Крім того, більшість нормативних актів Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, що регулюють другий та третій рівні пенсійного страхування, розповсюджуються лише на недержавні пенсійні фонди.

Як зазначалося вище, відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», суб'єктами НПЗ визнаються банківські установи, що уклали договори про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень. Дане положення викликає низку питань, адже ряд статей передбачають відкриття учасником пенсійного депозитного рахунку в банку після передачі пенсійних коштів із недержавного пенсійного фонду для здійснення виплат. Таке тлумачення положень Закону означає, що банки можуть займатися страховим бізнесом та пропонувати схеми пенсійного страхування. Проте жоден із вітчизняних банків не звертався до Національної комісії з регулювання ринку фінансових послуг щодо отримання ліцензії на оперування пенсійними схемами. Тобто учасники ринку дещо по-іншому тлумачать дані положення, хоча деякі банки почали запроваджувати «пенсійні депозитні рахунки», як спеціальний вид строкового депозиту.

Аналізуючи роль недержавних пенсійних фондів (НПФ) у системі недержавного пенсійного забезпечення, слід наголосити, що відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» саме НПФ мають право здійснювати «повний цикл» такого забезпечення з моменту прийняття пенсійних внесків до моменту здійснення пенсійних виплат [2].

Страхові організації здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку. Вони можуть провадити свою діяльність лише в межах ліцензій, які видаються окремо на кожен вид страхування. При цьому слід зазначити, що згідно з Законом України «Про страхування» видача ліцензій на пенсійне страхування не передбачається.

Відповідно до Закону, страхування життя визначається як вид особистого страхування, який передбачає обов'язок страховика здійснити страхову виплату відповідно до договору страхування в разі смерті застрахованої особи, а також якщо це передбачено договором страхування, в разі дожиття застрахованої особи до закінчення терміну дії договору страхування та/або досягнення застрахованою особою визначеного договором віку. Якщо при настанні страхового випадку передбачені регулярні довічні страхові виплати (страхування

довічної пенсії), обов'язковим є передбачення в договорі страхування ризику смерті застрахованої особи в період між початком дії договору та першою страховою виплатою з числа довічних страхових виплат [3].

Отже, Закон України «Про страхування» формально визначає страхування довічної пенсії в рамках страхування життя. При цьому договір страхування довічної пенсії в рамках НПЗ не є ідентичним договору страхування довічної пенсії в рамках Закону «Про страхування». Страхові компанії близько 10% продуктів страхування життя позиціонують як пенсійні продукти для клієнтів. Таке «зміщення» пенсійних продуктів створює нові типи ризиків:

- утримувач страхового полісу наражається на ризик невиконання страховою організацією зобов'язань;
- учасники не мають права на вільну зміну пенсійної схеми, як це передбачено Законом «Про недержавне пенсійне забезпечення», натомість припинення виконання зобов'язань за контрактом та інші подібні контрактні зміни регулюються страховими регулятивними нормами;
- дані страхові продукти зменшують прозорість ринку і перешкоджають обґрунтованому вибору.

Слід відмітити, що за кордоном страхові компанії зі страхування життя є повноцінними учасниками системи недержавного пенсійного забезпечення, а в деяких випадках мають навіть кращі умови по пенсійним схемам. На нашу думку, слід розширити та законодавчо урегулювати межі участі страховиків в НПЗ, надати право вкладникам (майбутнім пенсіонерам) самостійно обирати фінансового посередника – суб'єкта НПЗ. Зокрема, необхідно внести зміни до Законів України «Про недержавне пенсійне забезпечення», «Про страхування» та до низки інших нормативно-правових актів, визначивши страхові компанії повноцінними учасниками системи поряд із НПФ, що в свою чергу надасть певні гарантії отримання пенсійних виплат в майбутньому.

Висновки. Таким чином, на сьогодні право здійснювати повний цикл недержавного пенсійного забезпечення мають виключно недержавні пенсійні фонди. Надання такого права страховим компаніям вимагає внесення змін до нормативно правових актів, що регулюють дану сферу.

Список використаних джерел:

1. Гопцій, Р. Система пенсійного забезпечення: сьогодні і завтра / Р. Гопцій // Все про бухгалтерський облік (укр.). – 2003. – № 115. – С.3–6
2. Терещенко, М.Г. Проблеми розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні / Терещенко Г. М., Мусатова Т. А. // Фінанси України. – 2008. – № 12. – С. 76–78.
3. Про страхування : закон України від 07.03.1996, № 85/96-ВР[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=85%2F96-%E2%F0>. – Законодавство України.
4. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003, № 1058-IV[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1058-15>. – Законодавство України.
5. Про банки і банківську діяльність : закон України від 07.12.2000р., № 2121-III[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14>. – Законодавство України.
6. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003, № 1057-IV[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15>. – Законодавство України.
7. Сахацький, В. Роль та місце страхування життя у системі недержавного пенсійного забезпечення / В.Сахацький / Страхова справа. - 2005. - №1(17).